

ВЕРШЫ

* * *

На горне душы першы верш я каваў,
Мне молатам гора служыла;
Зык песні паўночнай у сэрцы хаваў,
І сэрца свой боль гаварыла...

На струнах душы першы верш я зайграў,
Імчаліся рэхі далёка.
Ратай пры іх шнур свой глыбей заараў,
І слёзы туманілі вока...

Пасадзец, 1909 г.

* * *

Начлежнікі пяюць. Над вогнішчам туман.
А спеў — вясёлы сум. А галасы — рачулки.
Плывуць адтуль з кустоў, з асрэбраных палян
Частушкі — як званкі, частушкі — як бразгулки.

Начлежнікі пяюць. У словах глуш лясоў,
І дзікай птушкі крык на зыбістым балоце,
І чулы летні шэпт расістых каласоў,
І човен рыбака, і клёны ў пазалоце.

Начлежнікі пяюць. Лунаюць уначы
Да зорак галасы жамчужна-гучнай веяй.
Спявайце галасней! Ты, песня, не маўчы!
Мо выскачыць з вачэй, бы з крэмна, іскраў веер.

Начлежнікі пяюць. Кіруйце спеў туды,
 Дзе ў сэрцы, у грудзях так горача і цесна.
 Вы знойдзеце шмат слоў агнёвых — і тады...
 У полымя-пажар разгневаецца песня.

Пасадзец, 1910 г.

ДАЗВОЛЬ...

Дазволь цябе любіць, як кветачку на полі,
 Як явар малады, што над ракой стаіць,
 Як залатую птушку, што жыве на волі,
 Дазволь цябе любіць.

Дазволь цябе любіць за песню, што я чую,
 За срэбны гучны смех, што чыстатай звініць,
 За вочы ясныя, за душу маладую
 Дазволь цябе любіць.

Дазволь цябе любіць за светлыя часіны,
 Якія ты даеш мне ў шчасці перажыць,
 За шчырае натхненне, мілая дзяўчына,
 Дазволь цябе любіць.

Вільня, 1911 г.

* * *

Лезе ў вочы ззянне месяца.
 Месяц яркі, як пажар.
 Мне здаецца, стаіць лесвіца
 З азярода аж да хмар.

А па лесвіцы па срэбранай
 Нехта лазіць угару.
 І кашуля на ім зрэбная,
 І глядзіць ён на зару...

А зара яшчэ ледзь сцелецца,
 Грае міскаю нябёс,
 Сыпле іскры на аселіцу,
 На вяршаліны бяроз.

А туман дыміць над грэбляю.
Млын, бы човен уначы.
Вецер носіць вільгаць глебную.
Птушка крыкне, замаўчыць.

1911

* * *

Вісіць серп залаты над спалоханым борам.
Жне вяршаліны хвой гэты серп залаты.
На нізінах туман, бы кудзельнае мора.
У тумане паніклі платы і кусты.

Каля млына вада «кап» і «кап» з чорнай скрыні.
Кропля кожная — стрэл а паўночнай цішы.
Чулы аір дрыжыць, як птушыныя крыллі.
Стаіць дуб-вартаўнік на расістай мяжы.

Пасадзец, 1911 г.

* * *

Абліта ззяннем зорак росная паляна.
Застыў пад мгненне ценяў чулы зарасняк.
З-за шыза-дымнай хмары круглы месяц глянуў,
У рэчку кінуў-сыпнуў бірузовы мак.

У блізкай вёсцы ўсхліпнуў, заспяваў гармонік;
Ён рэзаў, бы касою, цішыню начы.
Затросся лісцем свежым малады альхоўнік,
Ты, сэрца, адпачні тут, сэрца, замаўчы.

Пасадзец, 1911 г.

* * *

Яшчэ бялелі касагоры,
Ад снежных плямаў пара йшла,
Звінелі жаўранкі над борам,
Кідалі ўніз кавалкі шкла.

Рачулкі моршчыліся ў пене,
І крыгі сініяплылі.
Вятры зайгралі і запелі,
Як гітарысты, па зямлі.

Пад сонцам грэліся бярозы
У белым тонкім палатне.
І зелянелі вербалозы,
І за гарой папар чарнеў.

Пасадзец, 1911 г.

ПАСТУШКА

Адзін на балоце. Сягоння нядзеля.
На раніцу птушкі звяняць, як званкі.
Туман нада мною ваўнянай кудзеляй.
Нікога пры сплаве няма ля ракі.

Касцёр зараз згасне. Трашчаць галавешкі.
Закашляла хрыпла ў імбрычку вада,
Спяклася і бульба — малыя арэшкі.
Я чую з туману: «Рабуля, задам!»

Ці голас дзіцячы? Ці голас дзявочы?
Тут пасвіцца стада ў вільготных кустах.
Ідзе хтось з туману. Бліскучыя вочы.
— Дазвольце пагрэцца... — У голасе страх.

Пастушка малая. А гразь па калена.
А торбачка збоку. Дубец — як вужак.
Худая дзяўчынка... А зубы — як пена.
Ад холаду рукі і губы дрыжаць.

Вось бусел спусціўся. Пачаў свае гульбы:
Стаіць недалёка на тонкай назе.
— Пагрэйся, дзяўчынка, гарачаю бульбай!
Не знае пастушка, дзе рукі падзець.

І бусел узняўся. Шырокія крыллі
Гарэлі у небе сваёй белізной.

Дзяўчынка пад'ела. — Завуся Марыляй.
— Кажы, як живецца? Не бойся, я свой!

— Дык наша хацінка маленькаю будкай
Адна на паляне, як той вартаўнік.
На прызбе шырокай растуць незабудкі.
Дубок, як падпора, да сценкі прынік.

Дык там мухаморы глядзяць у канаўку,
А воддаль бабуляй шапоча сасна.
Насустрач — даліна, мурожная траўка.
За лугам — магільнік, хмызняк і багна.

Хоць раз ці была я ў матулі пятушкай,
Хоць раз ці карміла матуля як след.
Служу я ў фальварку, тут блізка, пастушкай.
Служу нізавошта ўжо некалькі лет.

На раніцу статак пускаю на выган,
Адтуль па балоце — на панскі барок.
На могілках страхам нязведаным вее,
Апрыкрала грэбля, крыжы і пясок.

Хоць ёсць абарона пры самай дарозе —
Нябожчыка бацькі бугорчык зямлі.
Я вочы зажмуру, бягом у трывозе
І плачу пры гэтым у тры ручаі.

Я помню, татуля быў вечна за працай,
Ён парабкам цёнгля службы ў дварэ.
Тады, як і зараз, быў голад у хаце,
Аж нейкая жаласць за сэрца бярэ...

І скардзіўся тата на пана благога:
«Працуеш-працуеш — аднолька бяда.
Ану яго к чорту! Ану яго к Богу!
Надыдзе часіна, ой перцу задам!»

Аднойчы уночы — гу-га-а ў дварэ там,
Агонь аж да неба падняў галаву.
І быў той халодны маёнтак сагрэты,
І лоўка сваволіў чырвоны пявун.

Бярэ мяне радасць — на небе вясёлка,
 А людзі — туп-туп і туды і сюды.
 Святлютка-святлютка, хоць нітку ткі ў голку!
 Завылі сабакі ад нейкай жуды.

Пляваўся, грывеў у пажарышчы бровар,
 А дым, нібы хмара, а нейкі смурод.
 Іржалі там коні, рыкалі каровы,
 З ваколіцы блізкай збіраўся народ.

Тады як да бацькі прычэпіцца пан той:
 «Твая гэта справа! Кажы ды кажы!»
 І бацьку звязалі. Ад бочкі ды крантам
 Яго калацілі на панскай мяжы...

Памёр ён праз месяц. Вунь там пахавалі.
 А маці гаворыць: «Ён — Богу душой».
 Балююць паны, як раней балявалі,
 А маці — ўдавою, а я — сіратой.

Дзень кожны я з стадам — сюды на балота.
 А гразнуць каровы у гэтай багне.
 Дык вось нападае чамусьці маркота,
 Хоць кожная купка знаёма тут мне...

А думкі наводзяць на злосць і на смутак,
 Хоць птушкі пяюць ад зары да зары.
 Ніхто не раскажа — не знаю, чаму так...
 Такое жыццё — хоць агнём ты згары!..

Пасадзец, 1911 г.

ПРЫЙДЗІЦЕ

Прыйдзіце вы, добрыя... Вокам праніклівым
 Кіньце на нашу нядолю!
 Вас люд наш чакае, зняволены працаю —
 Босы і голы...

Прыйдзіце вы, светлыя... Дзень ярка-сонечны
 Кіньце, вы кіньце, як хлеб нам!
 І цені вільготныя ветрамі згоніце
 З роднае глебы.

Прыйдзіце вы, шчырыя, сэрцам адкрытыя...
Шчырасць хай служыць вам мэтай!
І гніль векавая і хітрасць сусветная
Счэзнуць са свету.

Прыйдзіце вы, моцныя, бурамі звання,
З яснай прыйдзіце зарніцай!
З дарог-пуцявінаў вы згоніце ворага,
Хутка прыйдзіце!..

Вільня, 1913 г.

АД КРЫВІ ЧЫРВОНАЙ

Ад крыві чырвонай фарбаваўся Нёман.
Гаціліся гаці з трупаў па вадзе.
Дзікі свет і бразгат. І выцце і гоман.
Бітва, як ніколі... бітва, як нідзе...

Людзі, коні разам гойдаліся ў сечы,
Малаціў галовы алавыны град...
Вочы непрытомны. Крык нечалавечы.
Смерць прымала строга жудасны парад.

Затуманіў неба шыза-дымны порак.
Жорлішчы гарматаў кархалі агнём.
Ціхія сялібы нішчыў «свой» і «вораг».
Працу, пот гаротных панясло віхром.

У зямлі глыбока рыліся шрапнелі,
Над зямлёй высока віўся самалёт,
Чорным шумным стадам груганы ляцелі,—
На крывавым полі ладзілі свой злёт.

Груганню спажыва вельмі ўжо багата.
Трунак хмельны льецца хмельнаю ракой.
Ой, крыві залішне. Ой, крыві занадта,
Ажна ахмялелі, патанулі ў ёй...

Вільня, 5 кастрычніка 1914 г.

ЮДА ЖЭНІЦА...

Юда жэніцца на полі,
Маладуха яго — смерць.
Злыдні носяцца ў раздоллі,
Ладзяць гульні — круць і верць.

Гэй, бярыся, зух, у бокі!
Жвава рухайся, народ,
Ў заварожанья скокі
Сып, ідзі, шалёны зброд!

Пустамельны прапаведнік,
Купчык — важнаю гарой,
Бочак золата наследнік,
Клічце кліч у стройны строй!

Ў карагод у свой пякельны,
У разгойданы віхор
Зацягніце цягай хмельнай
Плойму цел у сотні гор.

Замест він у коўш агруту
Лі з ачумленых катлоў!
Слэз, крыві, хвароб, пакуты
Не шкадуе душалоў.

Хтосьці ўпрысядкі на цыпках
Дробным крокам прабярэ,
Хтосьці гіцлем дзікім цыкне,
Вышэй голаў задзярэ.

Кінь свой сорам, чалавеча!
Чэсьць сваю не сцеражы!
Бо раз'юшанае веча
Тут не ведае мяжы.

Чалавечыя законы
Тут не хочуць панаваць.
Болей мукаў... Болей стогнаў...
Болей жыццяў перарваць...

Няма сэрца. Няма жалю.
Няма людскасці ў душы,
Бо ніжэюць смерці шалі,
Звер пануе — так пішы.

Хтосьці плача, хтось смяецца,
Шле праклёны на прастор.
І гуляе ў ліхалецце
Незакелзаны віхор.

Мора полымя і крыкаў,
Мора слёз, крыві, касцей.
Нейкі страх і гнеў вялікі.
Гэй, у скокі! Гэй, хутчэй!

Юда жэніцца у полі,
Маладуха яго — смерць,
Злыдні носяцца ў раздоллі,
Ладзяць гульні — круць і верць.

23 сакавіка 1915 г.

* * *

Б'ецца восень халодная ў рэчную шыбу.
Безупынку трасе адзінокай вярбой.
Я далёкі вандроўца. Хачу да сялібы.
Па калена ў гразі на дарозе глухой.

Пунь стагі, нібы волаты, спяць на балоце.
Вунь узняў многа рук ясянёвы шкілет.
Дождж лупцуе па шы, цапамі малоціць,
Мне здаецца, хаджу многа зім, многа лет.

А за мной непрытульнасці ў полі імглістым,
І крычыць вараннё, як на нейкі пажар.
Ногі лезуць у цеста, у квохат багністы.
О, задушыцца дзень пад дзяругамі хмар.

Пасадзец, 1915 г.

КАЛІ ХОЧАШ ПАЗНАЦЬ

Калі хочаш пазнаць, скуль так полымя б'е,
Што палае ў душы, асвятляе твой шлях,
А ты ймчышся, як сарна, па дзікай гарэ,
Упярод, ад парываў не спіш па начах...

І ты хочаш людзям гэты шлях паказаць.
 Асвятляць, раскапаць да зарніц на усход
 І да Праўды ўсіх зваць... Калі хочаш пазнаць:
 Гэта полымя — твой беларускі народ.
 Гэта полымя — іскры народнай душы,
 Што у родных праменьнях вякамі жылі;
 Гэта — водгукі песняў пастушкі ў цішы,
 Гэта — водгукі творчай, магутнай зямлі...
 Валатоўкі-курганы у пушчы глухой
 Беларусь апавілі шчыр-сумам сваім.

Твой народ гартаваўся касой і сахой,
 А ты — сын яго. Можаш гардзіцца ты ім.
 Скарб душы ты ад вёскі сялянскай прынёс.
 Твой агонь — гэта дух тваіх быўшых дзядоў.
 Адбывалі прыгон яны, моклі ад слёз,
 Пракліналі жыццё сваё сотні гадоў.
 Адну радасць ён меў, што унук-пастушок
 Зажыве калісь лепей у родным краю.
 Ты жа рос каля рэчкі, дзе шэпча дубок, —
 Дык нясі ж назад сілы у вёску сваю.
 Там адчынены дзверы, чакаюць цябе
 Апавітыя зрокам, у горы браты.
 «Вы не горш за усіх, нашто ганіць сябе?!
 Гэй, да сонца, ўпярод!» — громка скажаш ім ты.
 Ты ім скажаш: «Браточкі! нашто жабраваць
 Вам астаткі ў чужых у багатых людзей,
 А пад ногі свой хлеб, як пясок той, таптаць?
 Вам здаецца — чужое, напэўна, смачней...
 Пакідаеце золата роднай зямлі,
 За пятак надзяваеце панскі хамут
 І мяняеце добрыя тканкі свае
 На залатаны чорны шляхецкі сурдут.
 Выхадзі на абшар — там, дзе пушчы, лугі,
 Там дзе Нёман шапача свой сказ многа лет:
 «Кінець, людзі, яро пастаяннай тугі,
 Выхадзіце на волю, ідзіце у свет...
 Там усім заспявайце вы песні лугоў,
 Там усім раскажыце вы казкі палёў,
 І русалкі, што выйшлі з маіх берагоў,
 Вас абсыпяць гірляндай пахнучых лілей...»
 Гэтак Нёман гавора, твой бацька стары.

Твой імпэт — ад яго бурна-хвалёвых вод.
Яго казкі ты слухаў з зары да зары,
Яго слухае ўвесь беларускі народ.
Ты павінен свой доўг назад несці сюды
Ў сваю курную хатку, скуль выйшаў на свет, —
Беларускі народ ратаваць ад бяды.
І тады толькі выпаўніш свой ты завет.

Вільня, 1915 г.

* * *

Ты слязамі і крыжамі
Адзначаў пакутны шлях.
Гнаўся голад, гнаўся холад,
За табою гнаўся страх.

І старыя і малыя
Уцякалі хто куды,
А пажары па абшарах
Нарабілі шмаг бяды.

Ад краіны да краіны
Разбрыліся ўцекачы.
Стогн нядолі ў пустым полі,
Стогн удзень і па начы.

І баракі для прымакаў
Будавалі ў гарадах.
І капалі дзе папала
Долы-ямы ў пустырах.

Маці лямант па-над ямай:
«Ой, і жыў ты, як не жыў...»
Эх, занадта, забягата
Тут раслі твае крыжы...

А мацнейшы, адбарнейшы
У акопах дзесь гніе.
Па ім кулі спевы-гулі
Там заводзяць на вайне.

Мінск, 1917 г.

ТРЫ СЦЕЖКІ

Тры сцежкі на нашай зямельцы праходзяць,
Тры сцежкі.
Адна на Заход — да Варшавы.
Другая на Ёсход — да Масквы.
А трэцяя — проста ўпярод.
Ідзе, ды ідзе, ды ідзе —
Далёка — да самага Сонца.
Тры сцежкі.

Тры варты на сцежках стаяць і чакаюць,
Тры варты.
Адна уся ў чорных сутанах лацінкаў,
І хітры-змяіны язык езуітаў
Ўсіх кліча-заве да гатыцкіх харомаў
У рукі паном цалаваць.
Другая уся ў залатых пазументах¹,
І грубая голаснай лаянкай кліча,
Кулак яе сціснуты. Біцца гатова.
Ганяе усіх пад цар-звон на паклон.
А трэцяя варта у світках, у белых,
У поясах тканых рукамі сялянак, —
Усе ў васількох ды у макавых кветках.
Бароды сівыя да самых грудзей,
І вочы сіяюць, бы зоркі.
Нічога не кажуць, а граюць на гусях,
У спевах без слоў ўся відаць Беларусь:
Шчыр-боры шумяць, і жаўронкі спяваюць,
Хвалююцца рэчкі. Ратаі аруць.
І чуецца гора няшчаснай зямелькі,
І чуюцца слёзы бяздольнай Краіны.
І граюць на гусях. І спевы без слоў
Ой, дужа гаворуць, чаруюць душу.
Ідзі, беларус, толькі сцежкай сваёй!
Сцежкай сваёю
Да Сонца ідзі!

Мінск, 27 снежня 1917 г.

ЖАЛЕЗНЫ ВОЎК

І валіцца сонца
Чырвоным шчытом,
Пажарыць дубы і барыны.
І цені ля пнёў,
Нібы козы, ляглі.
І туліцца вечар,
У долях чакае.
Змоўк рог паляўнічы.
Нямала сягоння пад князевы лук
Зганялі зуброў і казюль.
А князь быў стральцом самым першым,
А князь быў стральцом самым трапным.
Так гутарка йшла,
Так усе гаварылі ільсціва.
Бо лепш паляванне ў лясах,
Чым па гнёздах — па норах падданных.
Бо лепш хрыпы смерці звяроў,
Чымся войканне, гвалты дзяўчат.
Змоўк рог паляўнічы.
Даволі.
Будзе досыць забавы крывавай.
І людзі, як псы,
І псы, нібы людзі,
Сапцелі. У пене. У пыле.
Служылі. Гатовы служыць.
Спакора ў вачах.
Ці шчыра, няшчыра — спакора...
Бы «нішто» акружыла «усё»,
Акружылі ўсе Гедыміна!
І нехта за повад стрымаў жарабца,
І нехта к страмёнам прысунуў руку,
І нехта сагнуўся, каб князю мякчэй
Было па спіне цяжкім чобатам стаць,
І нехта прытоў злы бляск у вачах,
І нехта праклэны шаптаў!..
Каня адвялі да пшаніцы,
Князь прылёг адпачыць
На высокай гары над Вялейкай,
Як і быў ён у зброі жалезнай.
І сонца кацілася ўніз ды ўніз,

І цені раслі і даўжэлі,
І вечар туліўся, чакаў...

.....

Стала ціха вакол.
Бераглі князеў сон, як збавенне, як скарб;
Сцераглі яго сон, нібы зверу у клетцы.
Бо як спіць — не грашыць
Нават князь, нават цар.
Бо як спіць — няма гора нікому.
Зоркі зірк навакол, нібы вочы людзей,
Нібы вочы адданных ваяк,
Нібы вочы пужлівых дзяўчат,
Нібы вочы мяцежных людзей.
Зоркі блішчаць.
Хай не думае хто, калі спіць ясны князь,
Дык і варта узбройная дрэмле,
О, варта не спіць,
Хоць ніхто і не думае князя чапаць:
Як навекі засне, будзе шмат князянят,
Будзе горш, як цяпер...
Зоркі ў небе гараць.
І кальчугаю² шызаю — ноч.
І шацёрам закураным — ноч.
А вятры на гары, а вятры навакол
Баюць байкі далёкіх стагоддзяў:
Далёкіх стагоддзяў, што зніклі,
Далёкіх стагоддзяў, што прыйдуць.
Выюць вятры.
Хто знае — мяцеж ці пакора
У сэрцы вятроў.

.....

У той час:
Па дробных хацінках ля сіняй Віллі
Не бярэ нешта сон ратаёў,
Што кормяць і князя і слугаў яго,
Што плачуць з чыншоў і падаткаў.
Адляцеў ад іх сон лёгкай птушкай,
Лебядзіным пяром ён панёсся
На сініх хрыбтах вейна-хвойных вятроў.
«Князь тут блізка цяпер —
Не да сну.

Князь тут блізка цяпер —
Што рабіць?»
Спалох. Неспакой.
«Дзе схавацца?»
.....

У той час:
У дубовым гушчары палае агонь.
Жрацы падліваюць жывіцы-смалы,
Вандалоткі кладуць хварасціну,
Пахучыя зёлкі у вогнішчы —
У часць Перуну, у пашану,
На славу князям і харомам,
На страх паспалітаму люду.
Усяродку, як сонца, агонь.
Ноч цемрыць цямней навакол.
.....

І князь бачыць сон.
Князь глядзіць, што за цуд:
Воўк жалезны стаіць,
Б'е хвостом па баках,
Нібы звонам звініць медзь па медзі.
І вуголле блішчаць яго вочы-агні.
Блізка воўк той стаіць —
Вось рукою падаць —
Мо на крокаў на дзесяць ад князя.
Воўк завуў на захад,
Воўк завуў на ўсход
І на поўдзень, на поўнач таксама.
І выццё — не выццё:
Праз жалезны праз рог
Хтось крычаў,
Хтосьці зваў,
Пагражаў.
І водгулле-рэха з пагоркаў, далін
Стогалоссем зычэла, гучэла.
Воўк заляскаў зубамі.
Ў князя п'яўкамі зрэнкі ўпіліся,
Праніклівы грозныя вочы.
Да гэтакіх позіркаў князь не прывык,
І князева сэрца зайшло хадыром,
І князева сэрца — як люты груган,

І князева сэрца — пажар.
 Нацэліў свой лук на ваўка Гедымін,
 Бо князь быў стральцом самым першым,
 Бо князь быў стральцом самым трапным.
 І стрэлы ляцелі,
 І стрэлы гулі,
 Не стрэлы — крылатыя змеі,
 Не стрэлы — пагібель,
 Не стрэлы — а смерць.
 Нацэліцца ў грудзі — трапляе,
 Нацэліцца ў карак — якраз,
 Нацэліцца ў вока — туды.
 І стрэлы, бы рой камароў,
 Гулі і звінелі,
 А воўк — хоць бы што.
 Не баіцца тых стрэл воўк жалезны.
 Не стрэлы — а мухі,
 Не стрэлы — лучынкi,
 Не стрэлы — пясок.
 І спалохаўся князь,
 Апусціў свой калчан³,
 «Што рабіць, о, Пярун?»
 Воўк раз'юшаны лезе і лезе...
 Бліжэй і бліжэй...
 Зараз кінецца...
 Вось...
 Прытаіліся псы.
 І зніклі кудысьці ўсе людзі.
 І людзі, як псы,
 І псы, нібы людзі.
 Князь адзін.
 Яго сіла адпала, як струп.
 Яго сіла адпала, як дым.
 Сам-насам.
 І жалезную ляпу разявіў
 Жалезны разгневаны воўк...
 Князь за грудзі схапіўся
 І...
 Сон.

 Расплюшчыў ён вочы. Ускочыў. Стаіць.
 Цішыня.

Месяц ціха плыве
Залатым чаўнаком.
За хмарку сіваю хаваецца ён.
І зноў...

А хмары — як туры,
А хмары — зубры,
А хмары — алені,
А хмары — як войска,
Як грозны атрад.

Месяц ціха плыве
Залатым чаўнаком.

Сон.

Дрэвы — людзі жывыя — шапочуць.
Дрэвы — рыцары-воі — дрыжаць.

Сон.

І ваякі і слугі стаяць навакол
І чакаюць загаду ад князя.

Сон.

.....

Князь ад вогнішча вечнага склікаў жрацоў
І свой сон гаварыў ім.

Свой сон.

Гаварыў — і хаваў свой спалох ад людзей,
Гаварыў — па баках аглядаўся.

Сон.

.....

Першы жрэц

Быў стары, у сівізне гадоў,
З мутным вокам, з гарбом,
З сінявасцю жыл на дрыжучых руках.

Ён тлумачыў:

— Вешчы твой сон, слаўны князе.

Гэта хартыя будучых дзеяў святых.

Дзе дрэмлюць цяпер шчыр-дубы і бары

Па нізінах, узгорках адвечных,

Там горад устане вялікі.

Да зор, да нябёс будуць гмахі расці,

Дыяменты і мрамур заморскіх зямель

Заварожаць наш край на гады, на вякі;

І людзі з адалля і зблізку

Плысці будуць сюды на паклоны багам.

У абоймах Віллі між лясоў і палёў
Шмат вякоў будзе жыць гэты
Горад.

.....

Жрэц другі
Быў сярэдніх і мужных гадоў.
Задумна, паважна і мудра
Ён голаў схіліў.
І вось як тлумачыў сон князя:
— Вешчы твой сон, наш саколе,
Ад мілосных багоў светлым знакам ідзе.
Сцеражыся жалеза.
Шануй, ясна сонца, жалеза.
У моцных руках шчыр-адданных ваяк
Жалеза табе паратунак,
Больш зброі! жалезнае зброі!
Толькі, князе, глядзі, каб па хатах па тых,
Што, як гнёзды, растуць каля рэчкі,
Не было ні мячоў, ні нажоў ані-ні,
Не было ні кавалка жалеза...
А то раб, а то хам
Бунтавацца пачне.
Я сказаў...
І больш гаварыць мне нязручна.

.....

Трэці жрэц
Юнаком быў з агнём у вачах, —
Хоць агонь той схаваць ён стараўся, —
Сон князя тлумачыў:
— Вешчы твой сон.
Ён — прароцтва нябеснае сілы,
У вякоў аддаленні, што ўзыдуць сюды,
Возьме верх над залотам жалеза,
І апыніцца чорны метал у руках
Тых людзей... тых рабоў... ля Віллі...
І тады...
— Годзе! — крыкнуў вой-князь.
І радасць і гнеў
Пад грознай брывой яго
Гаслі-гарэлі,
Гарэлі і гаслі.

.....
Збудаваў Гедымін на высокай гары
Аж да хмар камяніцу-замчышча,
Пад замчышчам — скляпы.
Шмат жалеза пайшло для скляпоў,
Қаб мацней трымаць тых, што
Ў хацінках убогіх...
А вакол вырас горад вялікі,
І завецца ён
Вільня.

1917

НОВЫ ГОД

Ударыў звон. Лягла мяжа. Нябыццем стаў мінулы год.
І летапісец вызначаў яго крывёю і агнём.
Меў шмат надзей, меў гора шмат ты ад яго і наш Народ.
Над Беларуссю ён прайшоў грымотай, бураю, віхром.

А варта нам зірнуць назад на дзіўны сон, вясновы сон,
Што кожнаму свой сказ шаптаў: «Да нас з'явілася Воля-
Маць»!

І хутка-хутка праняслась, як птушак спеў, як гусяў звон..
І хутка-хутка праняслась. Мы не маглі яе стрымаць...

У чым наш грэх? Абмылка дзе? Чаму апутала нас сець?
Бо, быўшы доўга ў цемнаце, нас асляпіла сонца бель.
Як зданне цёмнае начы, на промень сталі мы глядзець,
І несвядомых абхапіў няўстрыманы і буйны хмель...

А Новы Год нам суліць шмат і новых дзей і новы лёс.
Ярмо навольнікаў-рабоў мы кінем ў процьму, у ватхлань
І жыцце новае пачном. І згіне жудасны хаос.
Будзь сам сабою, Беларус,
на Новы Год на сонца глянь!

І не чакай ты ад чужых сабе падмогі, селянін!
Ты сам будуй на Новы Год палацы светлыя свае!
На роднай мове запяеш ты сярод ніў, сярод раўнін,
І закрасуюць на ўвесь свет палі багатыя твае!

1918

БЕЛАРУСКІ ШЛЯХ

Наш шлях — цярэблены вякамі,
Наш шлях — пратоптаны лапцямі.
Па ім мы далей пойдзем.
Наш шлях крывёй, слязьмі абмыты, —
Наш шлях. Ён намі не забыты,
На ім мы нашу праўду знойдзем.

На шляху — дзедавы магілы,
На шляху — маладыя сілы,
На нашым шляху — наша доля.
На шляху лірнікі спяваюць
І песні вольныя складаюць
Аб беларускім родным полі.

Ачніцесь, бедныя ратаі,
Бо шчасце — будучыня краю
У вашых жа руках!
Ідзіце ўсе, усе бясконца
Пад беларускім ясным сонцам
На беларускі шлях!

1918

НА ВЯЛІКДЗЕНЬ

Прышлі анёлы да Айца-Бога,
Казалі Богу: «Чалом, чалом!
Ідзём з далёкай мы пуць-дарогі. —
Мы з Беларусі хвалу нясём.
Хрыстос ўваскрос!

Дзе людзі спалі — усе паўсталі
Жыццё на волі адбудаваць,
У родным краі усе пачалі
Ратаі долю сабе кávaць.
Хрыстос ўваскрос!

Да ночы позняй з самага рана
Адбудаванне ідзець без мер.
І хлебаробы пайшлі ў пашану,

Над імі зорка блішчыць цяпер.
Хрыстос ўваскрос!»

Казаў анёлам Гасподзь Магутны:
«Гэй, дайце ў званы сярод нябёс,
Што Беларускі народ пакутны
Ўваскрос!..»
Хрыстос ўваскрос!

1918

М. БАГДАНОВІЧУ

Вясновая ліра, чароўная ліра,
На раніцы грала аб сонцы:
І струны спявалі аб зорачнай шыры,
І струны спявалі бясконца;
І вабілі згукі зямныя абшары,
І песні ліліся у хвалі.
І рэха будзіла таемныя мары,
І плакалі людзі ад жалю...
Бо нельга не плакаць, як блізкі з чужыны
А бедных ратаях гавора:
Бо нельга не плакаць аб роднай краіне,
Дзе здзекі, пакута і гора.
Паэта душа супакою не знала,
Бо думкі да высі імчалісь;
Імчалісь да пушчы, да рэчнага вала.
Іграў ён, а струны ўсе рвалісь...
Ўсе рвалісь, бо спеваў магутныя клікі
Замоцны былі, завялікі...
Са струнамі ліры і струны душы
Парвалісь...
...Далёка ад роднай мяжы
Пайшоў наш паэт той адвечнай дарогай,
Што йдзець аж да Самага Бога.
Бо полымя сэрца паліла — не грэла.
Ў тым полымі сэрца згарэла...
А песні паэта на нашай зямлі
Спявае сын гора, тугі.
Іх зыкі не моўкнуць — не змоўкнуць ніколі

У вёсках убогіх на полі.
 Душа песняра іх жыццём акрапіла,
 Дала ім натхнёную сілу;
 І людзі іх слухаюць — слухаць іх будуць,
 Ніколі аб іх не забудуць...

1918

ЗМАГАННЕ

Мы будзем змагацца за лепшую, светлую долю
 Для роднага беднага брата,
 Каб коласам буйным у нас залацілася поле,
 Каб хаты былі ў нас багаты.

Мы будзем змагацца за волю, за шчасце ратая,
 Што ў вёсцы жыве каля бору,
 Каб праца цяжкая не мчалась, як хвалечка тая,
 Ў кішэнь гультаёў без разбору!

Мы будзем змагацца з чужою навалай здзічэлай,
 Што рвецца сюды чорнай хмарай,
 Што нішчыць сялібы сялян саранчай ашалелай,
 Пякельнай, зачумленай карай!

Мы будзем змагацца з крывавым раз'юшаным катам,
 Што лепшых сыноў нашых губіць,
 Што подла гандлюе жыццём аслабеўшага брата,
 Яго кіпцюрамі галубіць!

Мы будзем змагацца з агідным чужым ліхадзеям,
 Што кпіць з мужыка, з яго мовы,
 На дух беларускі што гострыць з яго гадам змеям,
 Куе на яго смерць-аковы!

Мы будзем змагацца за межы зямлі Беларускай,
 Мы здужаем ворагаў працы,
 Свабоднай і цэлай зямля наша быць хутка мусі.
 Мы будзем змагацца!

1918

МАЙ

З яркім сонцам,
З пукам красак
Май да нас ідзець.
З зыкам птушак,
З коўдрай руні
Песні нам пяець.

* * *

Гэй, багаты і убогі,
Куйце новыя нарогі
Са штыхоў, мячоў!
Заваюце ў родным полі
Колас шчасця, колас волі, —
Май да нас прыйшоў!

* * *

Хлебаробы і ратаі,
Ваша свята — свята Мая,
Свята ніў, палей,
Палоскі з зямелькі-маці
Трэба пільна заараці,
Засяваць хутчэй!

* * *

Зарастуць травой магілы;
Мы адновім нашы сілы,
Адбудуем край.
Буйны колас закрусе.
Беларусь уся хай чуче,
Што святкуем Май!

1918

ВЯСНОЙ

То не снег — то чаромха цвіце:
 Падарунак вясны-дабрадзейкі,
 То не снег — то бярозка расце,
 То не снег — матылёчкаў сямейка.

То не шоўк — гэта рунь пад гарой,
 То вясны маладой арнаменты,
 То не скарб дарагі над зямлёй —
 То праменняў блішчаць дыяменты.

То не водгукі струн залатых,—
 То жаўронак чаруе ратаяў;
 Ён у спевах вясновых у тых
 Хараство ніў-палёў усхваляе.

І, здаецца, не ў першы разок
 Гэта шчасце вясна прынасіла.
 Але вабіць вясновы дзянёк,
 І насыціцца вока не ў сіле...

Мая радасць імчыць да нябёс,
 Да бязмежных у далі паветак,
 І раблюся я братам бяроз,
 Ручаёў, матылькоў, кволых кветак.

Запалонен я песняй зямлі,
 Загубіўся у ёй, як пясчынка.
 Не магу ад яе адысці,
 Як ад дуба малая галінка.

Пасадзец, 1918 г.

ПАРА, ПАРА...

Пара, пара. Сядлай каня!
 Хутчэй у бой, у бой!
 Гарыць мой конь, як той агонь,
 Разлучымся з табой.

Падай мне меч, паеду ў сеч.
 Няма калі чакаць.

Пара, пара. Сядлай каня!
Няма калі кахаць.

Вось сталь звiніць, зямля дрыжыць,
Мой конь нясець мяне.
Хутчэй з жуды, хутчэй з бяды,
Я быццам ува сне.

Дзiця палёў, дзiця лугоў,
Каханая мая!
Ой, не сумуй, ой, не бядуй,
Як згiну ў полі я!

Вiтай, вiтай, курган і гай! —
Я, можа, не вярнусь...
Мой конь спяшыць, трэ баранiць
Святую Беларусь.

1920

ПРЫСЯГА

Усёй душой, гарачым сэрцам
Беларусь усю кахаем.
І за волю хоць памерці
Прысягаем! Прысягаем!

Родны межы баранiці,
Мець апеку над ратаем,
Аж пакуль мы будзем жыці,
Прысягаем! Прысягаем!

Быць дазорчымі бязмежна
Хочам над гаротным краем,
Быць тут вартаю жалезнай
Прысягаем! Прысягаем!

Да апошняй кроплі сілы
Бiцца з ворагам жадаем,
Баранiці край свой мiлы
Прысягаем! Прысягаем!

Родну мову шанавачі, —
 Скарб багаты, што мы маем, —
 Ратавачі зямлю-маці
 Прысягаем! Прысягаем!

Беларускім ясным небам,
 Што блішчыць над цёмным гаем,
 І мазольным нашым хлебам
 Прысягаем! Прысягаем!

Беларускаю нядоляй,
 Што усюды спатыкаем,
 Нашай ніваю і полем
 Прысягаем! Прысягаем!

Беларускай праўдай чыстай,
 Што мы ведаем і знаем,
 Нашым Нёманам серабрыстым
 Прысягаем! Прысягаем!

1920

БЕЛАРУСКІ ВАЯКА

Беларускі ваяка, наперад ідзі,
 Выпрастай свае грудзі і плечы!
 З ночнай цемры да сонца народ свой вядзі,
 За свой край смела біся у сечы!

*

Вырывавай сваю волю з сталёвых зубоў,
 У зняволеным, змучаным краі:
 Там, дзе плача няшчасны — пад ценню дубоў
 Хай шчаслівы ратай заспявае!

*

Гэй, ачніся, цар-волат пакутнай зямлі,
 Пакажы на ўвесь свет сваю сілу;
 За чужых беларусы пад кулі ішлі,
 За чужых сабе рылі магільны!

*

Гэй, ачніся, цар-волат, чакае народ, —
Час настаў і сябе бараніці,
Бо прайшло шмат вякоў, бо мінула шмат год:
Пад ярмом ты быў змушаны жыці!

*

Стань на варце і родныя межы пільнуй,
Барані свой звычай і аблічча,
Сабе славу і гонар хоць раз заваюй;
Ўвесь гаротны народ цябе кліча!

*

Пад дзядоўскім курганам з мячом прысягні
За унукаву долю змагацца.
Ты здабудзь для сябе светазарныя дні,
Уладаром ты будзь сам сваёй працы.

*

Бо ты знойдзеш тады супакой у сябе,
Як варожы навал пераможаш;
Толькі ў дужай, адважнай, святой барацьбе
Збудаваці гасподу ты зможаш!..

1920

СНЯЖЫНКІ

Сняжыначкі-пушыначкі
Ляцелі матылькамі.
Над хмызамі над шызымі
Дыміліся дымкамі.

Зіхцеліся, мігцеліся
У розныя калёры.
Драбнютка, пякнютка,
Як зоранькі, як зоры.

Насіліся, кружыліся
Над ціхімі палямі,
Даліначкі сняжыначкі
Пакрылі дыванамі.

Над ёлкамі, над хвойкамі
Спявалі спевы-баі:
«Мы хатачкі-палатачкі
Будуем тут у гаі.

Маленькія, міленькія
Дзіцяткі-птушаняткі,
Ляціце вы, скачыце вы
У светленькія хаткі!

Вушастыя, пушыстыя,
З драцінкамі-вусамі
Вы, зайчыкі-малойчыкі,
У хаткі к нам таксама!»

Сняжыначкі-пушыначкі
Спявалі песні-баі:
«Мы хатачкі-палатачкі
Будуем тут у гаі».

1921

БЕЛАРУСЬ

I

Ты — летаніс з аповесцяў вячых,
Акроплены слязамі дудароў.
Ты — яснацвет ад водгулляў агністых
Жняёў, касцоў і старцаў-пастыроў..

У залатой кудзелі гучных спеваў
Дрыжыць твой бор, суме твой гушчар.
Дзед-чараўнік стаіць пад кожным дрэвам,
Балота спіць пад вэльмам зорных чар.

Твае лугі сняць сны аб гуках ночных,
Аб вогнішчах начлежных дзецюкоў.

Пад гуд віхроў, варожбаў света-змрочных
Тчэ глебны дух абраднасці вякоў.

Сам Госпад-Бог хадзіў тут па зямліцы,
Усюль зіхцяць-відаць Яго сляды.
Па тых слядох красуюцца капліцы,
Па тых слядох брыдуць у даль Дзяды¹.

Сышліся тут Ярыла² з Божым Сынам,
Святая Маці з Доляю жыве.
Ў цяні дубоў пад старадаўнім тынам
Ільля й Лясун³ раселіся ў траве.

Тут кожны крок абвеян казкай сівай,
Што ручаёк — жалосных спеваў жмут.
Шурпаты пень на лузе ці на ніве —
Нязнаны дух, або таемны цуд.

Тут воўк — не воўк, а чалавек заклёты,
Тут корч — не корч, а той жа селянін.
А бусел-птух — не птушка, а араты,
Вартуе Дзіў абшар лугоў, далін.

А курганы, а замчышчы, званіцы,
А пустыроў святая цішыня;
А гнёздаў-мест ліхтарні-зараніцы,
А вышкі гор, а рэчак глыбіня...

Усё жыве жыццём Дзядоў адвечных,
Тут кожны век пакінуў знак-пячаць.
Па тых знаках — па тых шляхах па млечных
Ідуць сыны свой край адбудаваць.

І край легенд, той край, дзе жыў Скарына,
Зноў парадзіў прарокаў і байцоў:
Ідуць-брыдуць, бы Нёман з месца рынуў,
Бы грамада узброеных касцоў.

Іх кліч грыміць, як зычны хор грымотаў,
Як буралом, імчыць у горны свет.
Дрыжыць зямля ад нізаў да высатаў,
Праменіць даль Купальскі агняцвет.

Васкрослі зноў багі сівых Калядаў,
Ратай ім спеў кідае на агонь.

Хто на алтар падсыпне зелле здрады,
Таму ўвесь край шле жудасны праклён.

II

Ёсць шмат такіх, што да Цябе плячыма,
Маць-Беларусь, адвернуты стаяць,
На Усход, Заход халопскімі вачыма,
Як вепрукі здзічэлыя, глядзяць.

Грызуць яны тваіх дубраў насенне,
Іх кпінаў гаць забрызгана гразёй, —
У глыб зямлі ўвайшло Тваё карэнне,
Лясы шумяць высока над Табой.

Ты зноў жывеш, бо Ты не знала смерці, —
Магутны дух мацнеў ад роду ў род.
Твая душа, шчыр-думы Твайго сэрца
Раслі-цвілі з народу ды ў народ.

Сама, Сама наладзіш сваё веча⁴, —
Разбілі сталь адгукі вешчых струн.
А хто пачне чыніць тут злыя рэчы —
Таго заб'е наш волі бог — Пярун⁵.

Сама, Сама адзначыш Свае межы.
Без дапамог няпрошаных дзядзькоў.
Ты забярэш, што да Цябе належа,
Маць-Беларусь, спакон глухіх вякоў!

1922

НА СМЕРЦЬ А. БУРБІСА¹

Яшчэ адна, яшчэ адна ахвяра
Пайшла туды — ў харомы цішыні...
Пад гудам бур, пад чырванню пажараў
Правёў баец гады свае і дні.

Зашмат іх шло, зашмат іх шло ў магілы
Ў расквіце лет, зарання, без пары.
Яшчэ адна, як пламень, згасла сіла
Пад абрусом спяваючай зары.

Пайшоў баец у княства светлых ценяў,
Пад златаблеск адвечных курганоў.
Яго душа пад ззяннем кос-праменняў
Спачын знайшла пад вэльмам тайных сноў.

А не знайшлі жывыя ў нас спачыну,
Якім жыццё судзіла той жа шлях.
У памяць тых, хто без пары загінуў,
За Беларусь падымем вольны сцяг!

1922

ПАХОДНІ

На плітах алатырных залатых вякоў,
На сочнай глебе сказаў з княжацкіх учынаў,
На красках простых спеваў простых мужыкоў,
Над плоймай струнных гукаў гучных адпачынаў
Агнеюцца паходні.

Іх водблескі рунеюць многа соткаў лет,
Квітнеюць, як лілеі казачнай крыніцы.
А кожная з паходняў — сонца-сяміцвет,
Якое мкнецца ўвышку, з яркай зараніцай
Спрачаецца удодні.

Адвечныя скрыжалі роднае зямлі
Хаваюць нашы скарбы, носяцца над краем,
Паказываюць жыва, як дзяды жылі,
Гавораць нам яскрава, што мы мелі, маем
Ад песняроў-пракаў:

Баянаў сын-наследнік, — Ігара гусляр¹, —
Пакінуў нам на славу песні залатыя.
Праз восем праз сталеццяў з краю ценяў, мар
Прышлі да нас, як госці, птахі-гуслі тыя,
Бы ззянне праз аблогі.

Пад попелам пад пылам манастырскіх крат
Знайшлі стары пергамент песняў лад
Народы і плямёны, кожны на свой лад,
Гардзіліся знаходкай Ігарава Слова,
Евангеллем славянаў.

Пад месяцам, пад сонцам Полацкіх капліц,
 Пад спеўнымі званамі залачных вежаў,
 Пад палаяўнічым рогам ў явах таямніц
 З'явіўся наш Скарына кветкай родных межаў,
 Вясёлкай з-пад туману.

На мове паспалітай простых пастыроў
 Тлумачыў ён прарокаў сказы-святапісы.
 Жыў твор яго ў народзе, нібы ў жылах кроў,
 Праменіўся над краем сонечнаю рысай,
 Аздобаю нябеснай.

Пад замкам Гедыміна над ракой Віллэй
 Яшчэ адзін тастамант славіў нашу долю:
 То быў Літоўскі Статут². Праўдаю святой,
 Імпэтнаю Пагоняй³ мкнуўся ён па полі
 І па даліне роснай.

Яшчэ было паходняў па дарозе шмат,
 Якія нам свяцілі ў цемры доўгай ночы:
 Вянок народных песняў фарбамі багат;
 І хмеліць сэрца, душу, ззяннем слепіць вочы,
 Вянок наш мятарутны.

Ці помніце вы песні аб сваіх дзядох?
 Ці бачыце паходні, родныя саколы?
 Ці пойдзеце наперад па святых слядох?
 Ці будзеце свяціцца ў родным творчым коле?
 Ці будзеце магутны?